

VERSENYKÉPESSÉG ÉS CSALÁDI GAZDASÁG**COMPETITIVENESS AND FAMILY FARM***Eszlári Ágnes*Debreceni Egyetem, Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar
Gazdasági agrármérnöki szak IV. évfolyam**ÖSSZEFOGLALÁS**

A családi gazdaság fogalma a mezőgazdaságban, az egész világban ismert és használt fogalom. A legősibb, legalapvetőbb közegünk a család, nem meglepő, hogy a mezőgazdasági területen is jól működik a családi szervezet. A családi gazdaságok létjogosultsága az utóbbi évtizedekben nagyon aktuális téma Magyarországon, de meg kell jegyezni, hogy amíg Európában és Amerikában szerves fejlődés következtében jöttek létre ezek a családi gazdaságok, és általában hosszabb távon is életképesek, addig Magyarországon központi segítségre szorulnak.

A tanulmány elkészítése előtt megfogalmazott hipotézisem szerint a vidéki térségekben hosszú távon van létjogosultsága a fenntartható, életképes családi gazdaságoknak, mindamelllett, hogy középtávon a családi gazdaságok száma csökkenni fog, további koncentráció várható.

Kutatómunkám során azokat a családi alapon működő vállalkozásokat mértem fel, amelyekben legalább egy fő dolgozik a családtagok közül a vállalkozásban, a családnak rendelkezésére áll a szükséges tőke ahhoz, hogy fenntartsák és fejlesszék a gazdaságot, vállalják a termelés kockázatát, és ez a mezőgazdasági tevékenység jelenti a fő bevételi forrást. Ezek a gazdaságok valamikor kis családi farmként kezdték működésüket, és mára ún. „középbirtokokká” fejlődtek ki.

Felmérésem alapuló elemzés során azt állapítottam meg, hogy a vizsgált, és hasonló paraméterekkel rendelkező családi gazdaságok, illetve családi alapon működő vállalkozások hosszabb távon is felvehetik a versenyt a nagyüzemekkel, valamint létjogosultságuk megkérdőjelezhetetlen a világon, Európában és Magyarországon is.

Kulcsszavak: családi gazdaság, növénytermesztés, problémafeltárás, hatékonyság, jövedelmezőség, versenyképesség

ABSTRACT

The term of family farm is wide known and applied in all over the world. Most ancient and basic atmosphere is the family itself, no wonder family organizations also properly operate in the agricultural activity. I live in the countryside and my family deals with agricultural affairs so I can directly experience by my environment what it means to live from and for the land. It is a hard world, although the rest of the society, who cannot see our every days, have doubts.

According to my hypothesis described before the preparation of the essay, there is a reason to live for sustainable, viable family farms on the long term in rural areas, nevertheless their number will decrease on the middle term and concentration may be predictable. My objective was the verification of my hypothesis, which was supported by the preparation of the essay.

I have only measured those family farms of the local producers who met my predefined conditions for the viable family farms. This term means for me that at least one person works in the family business of the family members and there is an adequate capital for the family to sustain and develop activity, take the responsibility of production and agricultural activity means the prime source of income. Some time ago these farms started their activity as little family farms, with the progress of time they grew bigger.

Based on my survey I have declared that farms, and other family-based ventures, which were examined and had similar parameters may compete even on the long term with large-scale production, and their reason to live is justified in the world, in Europe and even in Hungary.

Keywords: family farm, cultivation of plants, development of problem, efficiency, profitability, competitiveness

BEVEZETÉS

Tudomásul kell vennünk, hogy az agrárium egy fejlett gazdaságú társadalomban már soha nem lehet „húzó ágazat”. Lehet viszont sikerágazat. A magyar agrárgazdaságban erre kell törekedni, és okos, kiegyensúlyozott agrárirányítással és politikával ennek elérését kell célként kitűzni. (KAPRONCZAI, 2003)

KAPRONCZAI (2003) gondolata számomra jelenleg is aktuális és megoldatlan kérdést vet fel: hogyan lehet a mezőgazdaság sikerágazat. Tanulmányom során olyan családi alapon működő gazdaságokat vizsgáltam, amelyek az elmúlt évtizedek viszontagságai ellenére életben maradtak, fejlődtek, tehát akár sikeresnek is nevezhetjük őket. Életképességüket hosszabb távon is bizonyították. Ezek kis, családi gazdaságként kezdték a működésüket több mint 15 évvel ezelőtt, és rengeteg akadályon átjutva, folyamatos fejlődés, fejlesztés által, ma már túlnőttek a családi gazdaság keretein, és akár besorolhatjuk őket a közepes méretű „családi birtokok” közé. Jól tudom, hogy ezek a gazdaságok nem az átlagos magyar birtokot, helyzetet képviselik, de megmutatják hova juthat egy családi gazdaság, megfelelő vezetéssel, és rengeteg áldozattal.

A családi gazdaságok fogalmát lehet szűken –a jogszabályban meghatározott módon-, és tágan értelmezni. A tanulmányomban én a tágabb értelmezést használtam. Egy erre vonatkozó fogalmi lehatárolást ad meg NAGY (2006): „A családi gazdaság olyan mezőgazdasági termelésre szakosodott vállalkozás, amelyben a családi tőke, tulajdon, irányítás és a munkaerő-felhasználás dominál. Ideális esetben a gazdaság generációról generációra öröklődik és megtermeli a család elvárható jövedelmét. Keveredik benne az árutermelés és a megtermelt javak saját fogyasztása. Családi gazdálkodás alatt családi gazdasági kereteken belül végzett mezőgazdasági vállalkozási tevékenység értendő.” Ez a klasszikus családi gazdaság fogalma, amely Magyarországon, és Kelet-Európában még csak most alakul ki.

Az én családom is vidéki, és a mezőgazdaságból él. Kutatómunkámmal, bizonyítani szeretném, hogy tehetséggel, akarattal, rengeteg munkával, na, és persze egy kis szerencse segítségével, egy vidéki családnak igenis meg lehet élni a mezőgazdaságból, és ebben a szakmában is lehet érvényesülni. Mindezek alapján a legfontosabb célkitűzéseim az alábbiak:

- Az általam kiválasztott családi alapon működő gazdaságok valós életképességének bizonyítása;
- A közepes méretű gazdaságok eredményességét befolyásoló gazdasági-technológia tényezők szerepének meghatározása;
- A családi alapon működő gazdaságok hatékonyságának és versenyképességének értékelése;
- A gazdák jövőképeinek meghatározása, gondolataik, érzéseik felszínre hozatala.

ANYAG ÉS MÓDSZER

Saját adatgyűjtés jellemzői

Vizsgálataim helyszíne Vésztő, az Alföld déli részén fekszik, a román határtól kb. 50 km-re. (1. ábra) Mindig is a mezőgazdaság játszotta a fő szerepet a település életében. Az állattenyésztés sohasem volt annyira jelentős, mint a növénytermesztés. Békés-megye nagy részétől eltérően, Vésztőn az alacsonyabb aranykoronájú földek a jellemzőek, amelyek gyakran szik-, vagy nádfoltokkal tarkítottak.

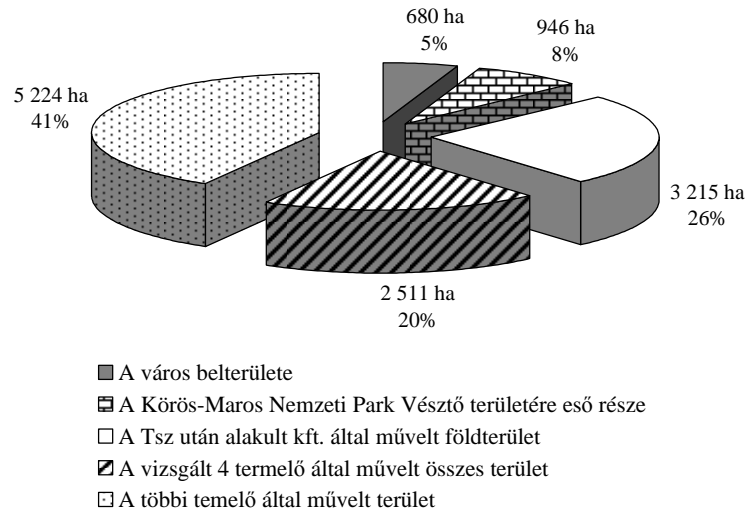
1. ábra: Vésztop földrajzi elhelyezkedése

Forrás: II

Adatgyűjtésemet 2008 októberében végeztem Vésztopn, saját szerkesztésű kérdőív illetve adatlap alapján, egy mélyinterjúval kapcsolva. A kérdőívben, illetve helyzetfelmérő adatlapban az általam, a családi gazdaságok szempontjából fontosnak ítélt kérdésekre kerestem a választ:

1. Általános kérdések a gazdálkodóról,
2. A gazdaság erőforrás ellátottsága (földterület-, gép-, épület-, munkaerő-, tőke- és információellátottság),
3. A növénytermesztés adatai, (Minden esetben olyan termelőt kérdeztem, aki csak szántóföldi növénytermesztéssel foglalkozik.)
4. Helyzetértékelés, jövőkép.

A kérdőívek alapján nyert adatok alapján elvégeztem a helyzetfelmérést és az elemzést, a problémafeltárást, valamint a felmért gazdaságok vonatkozó adatainak kiátlagolásával szimuláltam egy modellszámot, melyet komplex elemzésnek vettem alá.

2. ábra: Vésztop közigazgatási területének (12 576 ha) megoszlása

Forrás: Saját adatgyűjtés és Vésztop történet c. könyv alapján

Jelenleg négy vésztopi család tulajdonol 285 ha feletti, de 500 hektár alatti területet. Az általuk működtetett gazdaságok méretei 440-830 hektár közé esik. Ezt a négy családi alapon működő vállalkozást mértem fel. A 4 kitöltött kérdőív, első ránézésre ugyan nem tűnik soknak, de ha összeadjuk a 4 termelő által használt földterületet, akkor, az 2 511 hektár, ami a város határában elhelyezkedő szántóterület mintegy 23%-át fedi le, a közigazgatási területnek pedig 20%-át. (2. ábra)

EREDMÉNYEK

A felmérés eredményei erőforrás-ellátottság, növénytermesztés szempontjából, helyzetkép

Az egyszerűbb áttekintés végett a gazdálkodóktól begyűjtött adatokat az 1. táblázatban foglaltam össze. Ez tartalmazza a gazdaságokról és a gazdálkodókról gyűjtött általános adatokat. A gazdaságok méretei minden esetben meghaladják a jogszabályban meghatározott 300 hektáros határt. Minden vizsgált gazda rendelkezik szakirányú végzettséggel. A jó gazdálkodást segíti az elméletben elsajátított tudás, de a gyakorlatot nem pótolja semmi. A megfelelő végzettségük mellette mellett is mindegyik gazda igénybe vesz szaktanácsadást, általában az input (vetőmag, növényvédő szer, műtrágya) beszállítók szaktanácsadói hálózatát keresik meg kérdéseikkel, de van, aki hivatalos szaktanácsadót foglalkoztat. A földhasználat terén gondot jelent a táblák elaprózódottsága.

1. táblázat: A gazdaságokról általában

Megnevezés	Jellemző
A gazdálkodók neme	Férfi
A gazdálkodók kora	53-58 év
A gazdálkodók végzettsége	Szakirányú közép illetve felsőfokú végzettség
A gazdálkodás formája	Bt., Kft.
A gazdaság profilja	Növénytermesztés és szolgáltatásnyújtás
A gazdaság mérete	410-832 ha (mezőgazdasági terület)
A földek AK értéke	2-22 AK/ha
A földek bérleti költsége	25 000-30 000 Ft/ha
Átlagos táblanagyság	10,4-39,0 ha

Forrás: Saját adatgyűjtés

Bérmunkát kettő területen használnak fel a gazdák, melyből az egyik a deszikkálás. Nagyteljesítményű önjáró permetező megvásárlásához és ésszerű kihasználásához ezek a birtokok kicsik. A másik a szárítás. Több gazda is tervezi, szárító-tisztító berendezés építését, de ez is túl nagy beruházás az ekkora birtokoknak. Megoldást jelenthetne erre a szövetkezés a gazdák között, de a múlt tapasztalatai miatt, hiába tudják, hogy ez lehetséges alternatíva, nem vállalják.

A gépesítés terén a magas színvonal a jellemző a gazdaságokra, gépparkjuk viszonylag fiatal (90%-a 10 évnél fiatalabb) modern technikákat alkalmaznak. A gazdák törekednek a megfelelő információ ellátottságra, és tesznek is a megszerzésükért. Jellemző az Internet használat. A legnagyobb hátrány a nagyüzemekkel szemben az épület ellátottságban van, igaz ennek a beruházásnak a megvalósítása nagyon nagy költségű. A másik gyenge pont a munkaerő. Ez általános probléma, a nagyüzemet is ugyanúgy sújtja. Véleményük szerint, manapság nehéz megbízható, jól dolgozó munkaerőt találni.

Vésztőn a gyengébb talajadottságok miatt sajátos növénytermesztés vetésforgó alakult ki. 3-4 növényt termesztnek a vizsgált gazdák, melyek: az őszi búza, a kukorica, a napraforgó, de van aki, őszi árpát is termeszt, és egy gazda a négyből hibridkukoricával is foglalkozik. Néha-néha jelentéktelen mennyiségben előfordul lucerna, cirok és repce, de ezek közül a repce termesztése várhatóan növekvő tendenciát fog mutatni. Ez az „egysíkú” vetésszerkezet a termesztésbiztonság szempontjából (pl. napraforgót 5 évig önmaga után nem vetjük) nem megfelelő, de eddig nem tapasztaltak a gazdák leromlást. A napraforgó aránya kiugróan magas a térségben, ez a relatív igénytelenséggel, valamint a jó jövedelmezőségi képességgel van összefüggésben. A búza-árpa, valamint a kukorica országos aránya nagyjából megegyezik a Vésztőn tapasztaltak-

kal. (2. táblázat) A termésátlagok az országos átlagnak megfelelnek, napraforgó esetében meg is haladják. (3. táblázat)

2. táblázat: Szántóföldi vetésszerkezet megoszlása 2007-ben

M.e.: %

Növény	Megoszlás a felmért gazdák körében	Megoszlás országosan
Őszi búza	31,75	27,00
Őszi árpa	9,25	7,70
Napraforgó	31,50	12,30
Kukorica	27,50	29,50
Egyéb	0,00	23,50
Összesen	100,00	100,00

Forrás: KSH adat és saját adatgyűjtés

3. táblázat: Terméseredmények alakulása 2007-ben

M.e.: t/ha

Növény	Termés szélsőértékek a felmért gazdáknál	Termésátlagok a felmért gazdáknál	Termésátlagok országosan
Őszi búza	3,4-4,0	3,7	3,9
Napraforgó	2,2-3,4	2,9	2,1
Kukorica	3,6-5,8	4,6	6,1

Forrás: KSH adat és saját adatgyűjtés

A növénytermesztés területén sincs lényeges lemaradásuk a felmért gazdaságoknak a nagyüzemmel szemben. Az inputok magas minőségűek, korszerű megoldásokat használnak, a legjobb alapanyagokat gyártó cégekkel vannak kapcsolatban. Ezen a téren is versenyképesek tudnak maradni a nagyüzemekkel. A termelést feltétlenül folytatniuk kell a felmért és hasonló gazdálkodást folytató gazdaságoknak, az intenzitásuk növelése mellett.

A kérdőívben szerepelt további kérdések közül kettőt emelnék ki.

„Az elmúlt 1 évben érte-e a gazdaságát lopási kár?” Erre a kérdésre mindenki igennel felelt. Ez azért elég megdöbbentő. A gazdák állítása szerint ezt ők már bekalkulálják, nem tudnak mit tenni ellene. Hiába próbálnak védekezni, - kutyával, éjjeli telepszemlével, biztonsági őrrrel -, minden évben mintegy 1 millió forintos káruk keletkezik. Évente 2-3 alkalommal törnek be a telepjeikre. Ezek általában felderítetlen ügyek maradnak, vagy, ha meg van a tettes, általában nem történik vele semmi. A törvényeknek erőteljesebben kellene védeni a magántulajdont.

„Hány hektár föld képes középosztálybeli szinten eltartani egy családot ezen a vidéken?”, azaz mennyi föld képes annyi jövedelmet termelni, hogy egy család (vagy 2 generáció, apa-fia) megélhetését középosztálybeli életszínvonalon biztosítani tudja. Erre azt a választ kaptam, hogy, ha beruházásokat is végzünk, akkor jelenleg 500-600 hektár a szükséges. Amikor még anno elkezdtek a földművelést ezek a gazdák, még 100 hektáron is jól meg lehetett élni, de aztán folyamatosan növelni kellett a terület nagyságát, ha szinten akarták tartani a megélhetésüket. Ez a mai 500-600 hektár valószínűleg tovább fog nőni még a jövőben. Ez nem azt jelenti, hogy ez alatt nem érdemes foglalkozni a mezőgazdasággal, hanem ez az üzemméret az, amely önállóan meg tud élni, minimális külső bérmunka igénybevételével, és a család, -és ez alatt több háztartást is lehet érteni- ebből a tevékenységből, megél.

Ma, kevés földből, nem lehet megélni. Ezek a családi alapon működő farmok hasonlítanak az egykori földbirtokos rendszerre, egyesítik az apró földterületekkel rendelkező tulajdonosokat, valamint a földdel egyáltalán nem rendelkező munkaerőt.

A felállított modellgazdaság

A begyűjtött adatok alapján folyamatábrákat állítottam össze, önköltséget, és bevételeket számítottam. A modellgazdaság 593 hektáron folytat növénytermesztést és 600 hektáron szolgáltatást nyújt. (4. táblázat) A modellgazdaság a vésztői térségre jellemző adatokat tartalmaz.

4. táblázat: A modellgazdaságban képződött összes jövedelem

M.e.: ezer Ft

Megnevezés	Búza	Kukorica	Napraforgó	Összesen
Összes bevétel	53 060	38 075	41 422	132 557
Összes kiadás	32 399	33 288	26 644	92 331
Áruterelés összes jövedelem (támogatással együtt)	20 660	4 788	14 778	40 226
Bérmunka összes jövedelme	Az önköltségi árhoz képest 15%-os árréssel számolva, 600 hektárra vetítve.			5 255
Földbérleti díj-használózási költség	40%-os földtulajdonlás mellett, 25 000 Ft/AK-val számolva, nem kell kifizetni			5 930
Földbérleti díj	60%-os bérlés mellett, 25 000 Ft/AK-val számolva, ki kell fizetni			8 895
Összes jövedelem	Áruterelés jövedelme + bérmunka jövedelme – kifizetendő földbérleti díj			36 586
Összes támogatás	10 191	7 654	7 654	25 499
Összes jövedelem (támogatás nélkül)				11 087

Forrás: Saját számítások

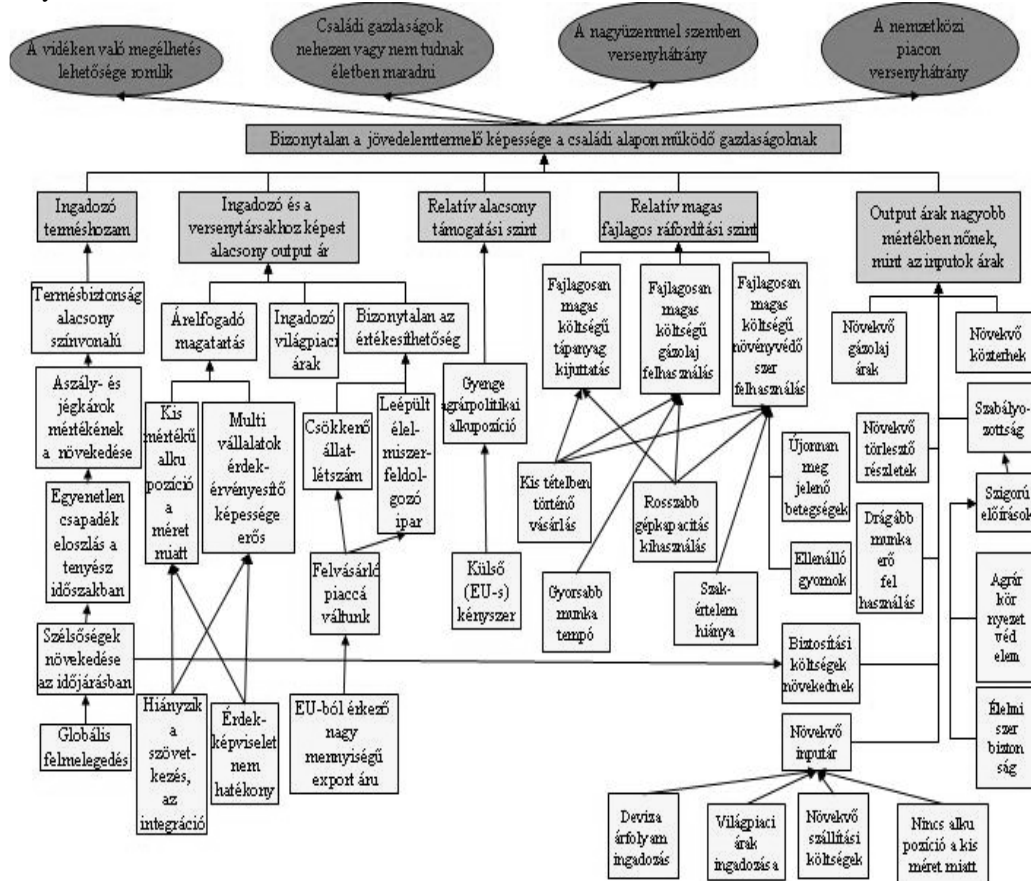
Az esetünkben értelmezendő használózási költség az, amely megmutatja, hogy ha a gazda bérbé adná a területeit, és nem foglalkozna semmilyen munkavégzéssel, majdnem 6 millió forintot kapna, amely biztos, tiszta jövedelme lenne, azaz nem tartalmazna szinte semmilyen további plusz kiadást. Az általam kalkulált jövedelem, bruttó jövedelem, mely magában foglalja az amortizációs költségeket, az el nem számolt általános költségeket pl.: a cég érdekében történt mobilhasználatát, autó használatát a gazdának, a könyvelés költségét, a saját munkavégzés díját, azaz a termelő fizetését, a profitot.

A gazdánál marad 36,5 millió forint bruttó jövedelem, mely ránézésre elég magas érték. De ezt az értéket óvatosan kell kezelni. A vizsgálatba bevont gazdák körében szinte mindenki rendelkezett hitellel, - általában gépbeszerzési vagy építési hitellel - és szerintem ez általános jelenség. Az esedékes évi kamatot és törlesztő részletet a fenti összegből kell kifizetniük a gazdának, ez nagyságrendileg általában 2-10 millió forint közötti érték, nem beszélve arról, hogy az elhasználandó tőke javakat minimum pótolni, de leginkább fejleszteni szükséges. Továbbá a mezőgazdaságban jellemző, hogy a gazdának előfinanszíroznia kell, hiszen a következő gazdasági év bevételei, csak az aratás után jelentkeznek leghamarabb. Mindezek után, mintegy 6-7 millió forint marad a család megélhetési költségeinek a fedezetére.

Problémafa

A problémafa lényege, hogy megmutatja az ok-okozati összefüggéseket, amelyek együttesen hatnak a központi problémára. A megszerkesztésekor figyelni kell a tényezők egymásra épülésére, és a folyamatok irányára. A problémafa és a SWOT elemzés nagymértékben összekapcsolódnak egymással. (SZÚCS és GRASSELLI, 2007)

A mezőgazdaság sikerességét olyan tényezők határozzák meg főként, amelyeket a termelő nem, vagy csak kis mértékben tud befolyásolni. Innen ered a gazdálkodás egyik legnagyobb nehézsége, a termelés kiszolgáltatott, aminek folyamán kiszámíthatatlan is az eredményesség alakulása. A mezőgazdaság jelene és jövője nem a gazdákon múlik elsősorban, hanem külső tényezőkön.

3. ábra: Családi gazdaságok életben maradási nehézségeire összeállított problémafa

Forrás: Saját szerkesztés

Alapproblémának a családi alapon működő vállalkozások bizonytalan jövedelemtermelő képességét vettem. Ez a probléma nem csak az általam vizsgált szegmensre jellemző, hanem a mezőgazdaság összes kis és közepes és talán még a nagyméretű üzemére is. A központi problémának az a hatása, hogy a családi gazdaságok életben maradása nehéz, illetve néhány család fel is hagyja a termeléssel. Ezek a tényezők mindenképpen hátrányosan hatnak a vidék életére, növelik az elvándorlást, a munkanélküliséget. A középzemekben a jövedelmezőség rosszabbul alakul a nagyüzemekhez képest. Ez a méretgazdaságosságból, a nagyüzemek jobb

alkupozíciójából, érdekvényesítési képességéből ered. A magyar családi gazdaságok versenyhátrányban vannak a külföldi farmokhoz képest is. Az általam összeállított problémafát tartalmazza a 3. ábra.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A vésztői gazdák vetésforgójában 3 illetve 4 növény található, ezek az őszi búza, esetenként az őszi árpa kukorica, napraforgó. Ez nagyon kevés számú növény. A gazdák bajba kerülhetnek, ha valamely növénynek adott év időjárása nem kedvez, vagy értékesítési gondok jelentkeznek adott növénynél. Javasolnám legalább 2-3 növény, illetve növénycsoport bevonását a természetbe, pl.: szója, cirok.

A felhasznált inputanyagok, mind a vetőmagvak, mind a növényvédő szerek jól bevált, kiváló minőségűek. A jó minőségű, piacképes termelés egyik alapfeltétele, hogy magas minőségű alapanyagokat használjunk fel. A jövőben is ezt az utat kell folytatnia a termelőknek.

A családi gazdaságoknak is központi problémája, a mezőgazdasági termelés bizonytalan jövedelmezősége. Azok a gazdaságok, amelyek nem termelnek elég költség hatékonyan, nem fogják bírni a versenyt a nagyüzemekkel. Minden kis és középzüzemnek törekednie kell a fajlagos költségeinek a leszorítására.

A szántóföldi növénytermesztést folytató gazdák között alacsony az integráció, az összefogás mértéke. A jövőben az integrációk megvalósítása egy optimális lehetőség lenne az alkupozíciók elérésében, mind beszerzéskor, mind értékesítéskor. Erőteljesebben kellene ösztönözni a termelők ez irányú összefogását, a zöldség-gyümölcs szektorhoz hasonlóan.

A Nyugat-Európai gazdákhoz viszonyítva a legnagyobb hátrányunk a szerves fejlődés hiánya. Magyarországon számtalanszor átrajzolták a birtokhatárokat, esély sem volt a generációról-generációra történő előrehaladásra. Külföldön egyszer felépítették a birtokot, a további generáció, pedig mindig csak hozzátett valamit, alakíttatta. Magyarországon a gazdák most járnak abban a fázisban, hogy felépítenek valamit, és a gyerekeiknek már csak hozzá kell tenni, megőrizni, vigyázni rá. A vizsgált gazdák szeretnék tovább folytatni a gazdálkodásukat, és valószínűsíthető, hogy gyermekeik is továbbviszik a termelést. Magyarországon is kialakulhatnak a klaszteres családi gazdaságok, amelyek Európában már évszázadok óta jelen vannak. Az agrárpolitikának támogatni kellene a családi gazdaságok fejlesztését, továbbvitelét.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- (1) Kapronczai I. (2003): „A magyar agrárgazdaság a rendszerváltástól az Európai Unióig”, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 2003, 34-47. p.
- (2) KSH, „Mezőgazdaság 2007”, www.ksh.hu
- (3) KSH, „Fontosabb növényi kultúrák előzetes terméseredményei 2007” www.ksh.hu.
- (4) Nagy A. (2006): „Családi alapon működő mezőgazdasági vállalkozások (családi gazdaságok) ökonómiai elemzése”, Doktori értekezés, Debrecen, 2006
- (5) Szabó F. (1982): „Vésztő története”, Nagyközségi Tanács, Vésztő, 1982, 228-275. p., 421-485. p.
- (6) Szűcs I. – Grasselli N. (2007): „A projektmenedzsment elmélete és gyakorlata”, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 2007, 60-63. p.
- (7) II: Vendégváró, „Vésztő” www.vendegvaro.hu